

Archeologienota Heist-op-den-Berg Hollandstraat

Verslag van Resultaten

Bert ACKE en Maarten BRACKE

23-3-2017

Titel: Archeologienota Heist-op-den-Berg – Hollandstraat

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke en Maarten Bracke

Projectcode bureauonderzoek: 2017B167

Intern projectnummer: 2017.001

Locatiegegevens: Heist-op-den-Berg, Hollandstraat

Lambertcoördinaten: X: 173958 en Y: 193041; X: 173880 en Y: 193019

Kadastergegevens: Heist-op-den-Berg, afdeling 2, sectie I, perceel nr. 1358 A2 (zie figuur 8)

Topgrafische kaart: zie figuur 6 en 7

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Alain Van Zand (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 23/03/2017

© Maarten Bracke, p/a Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANDE WERKEN	10
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	12
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	12
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	14
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	17
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	19
2.4. HISTORISCHE SITUERING	21
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	26
3. SYNTHESE	28
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	28
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	28
3.3. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	29
4. SAMENVATTING	31
5. BIBLIOGRAFIE	33
6. BIJLAGES	34

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning te Heist-op-den-Berg - Hollandstraat, waarbij de totale oppervlakte van betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. **Werkwijze en strategie**

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaarde gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van opgestelde grondplannen, doorsnede- en detailtekeningen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied, de directe omgeving en van de gemeente Heist-op-den-Berg in het algemeen werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>
² <http://www.geopunt.be/kaart>
³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie wordt gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast wordt in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en worden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen wordt afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

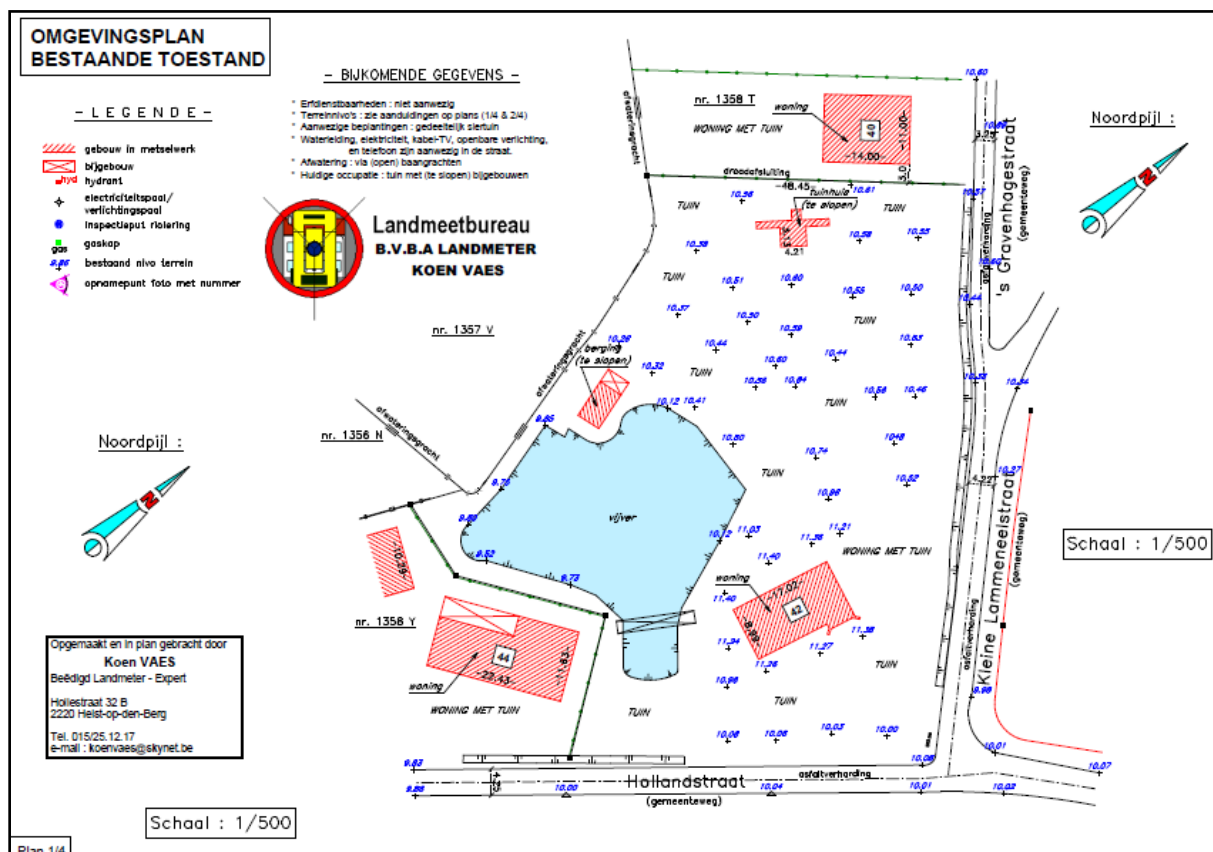
1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site buiten de kern van een landelijke gemeente, niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het terrein bevindt zich op de hoek van de Hollandstraat, de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat. Het plangebied heeft een totale oppervlakte van ca. 4940m². Momenteel bevinden zich binnen de grenzen van het terrein nog enkele gebouwen en een grote vijver. De aanwezige gebouwen betreffen een woning van 17 op 9m (153m²) in het oostelijke deel, een berging ten westen van de vijver en een tuinhuis in het westen. De grote vijver, met een oppervlakte van ca. 1000m², bevindt zich in het westelijke deel, ter hoogte van de toekomstige tuinzones van lot 4, 5 en 6. Het noordoostelijke, langsheen de Kleine Lammeneelstraat, wordt grotendeels ingenomen door bomen. Rondom de bestaande woning, berging en tuinhuis zijn kiezelpaden aanwezig, veelal geflankeerd door bomen, zowel hoog- als laagstammen.

Figuur 1 Uitsnede van het grondplan 'Bestaande toestand' (bron: initiatiefnemer).

Figuur 2 Zicht op de bestaande woning op de hoek van de Hollandstraat en de Kleine Lammeneelstraat. Op de voorgrond is de controleboring BP5 te zien.

Figuur 3 Zicht op de aanwezige kiezelpaden.

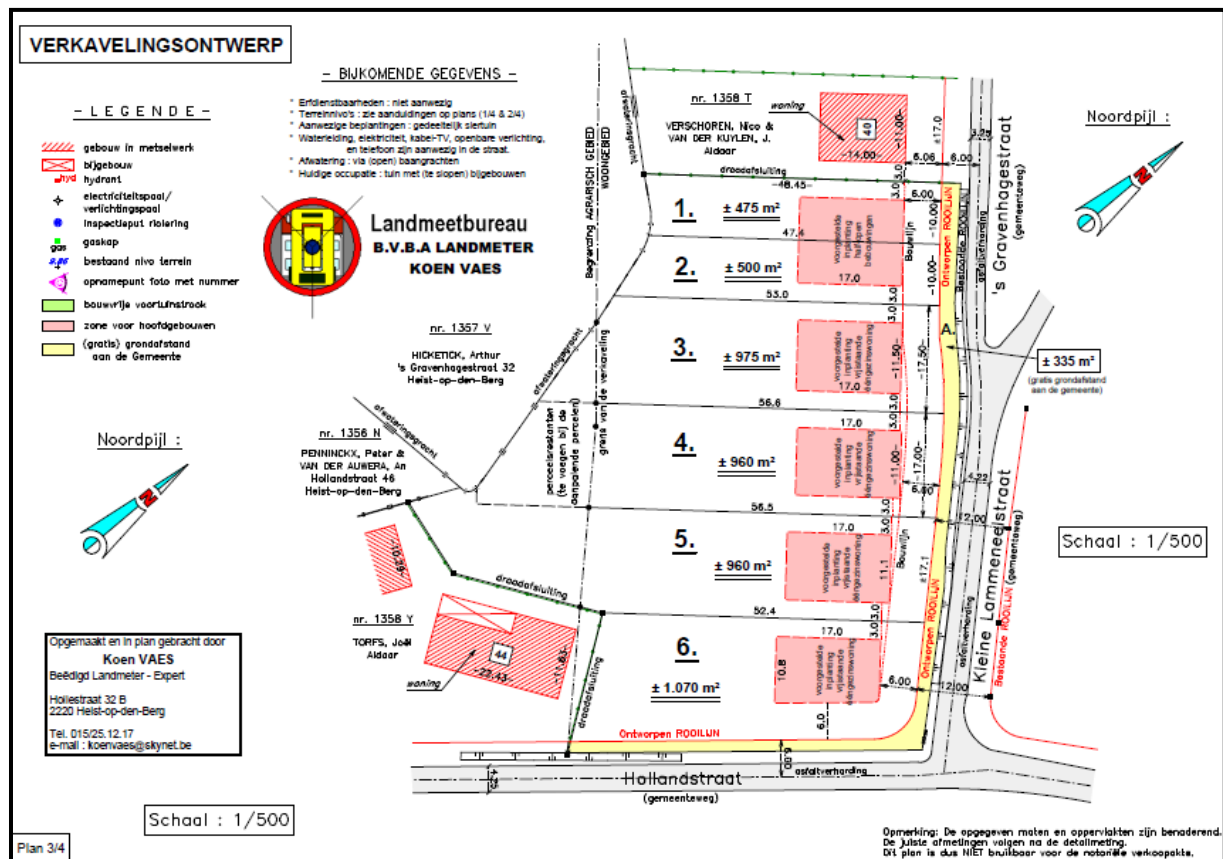
Figuur 4 Zicht op de vijver met berging. Op de voorgrond is een deel van het kiezelpad te zien.

2.2. Geplande werken

De geplande werken omvatten in eerste instantie enkele voorbereidende werken waaronder het slopen van de bestaande gebouwen (woning, berging en tuinhuis), het dempen van de bestaande vijver, het rooien van de bomen en het oppervlakkig verwijderen van de kiezelpaden.

Aansluitend zal het terrein ingedeeld worden in zes loten met volgende oppervlaktes: lot 1 - 475m², lot 2 - 500m², lot 3 - 975m², lot 4 - 960m², lot 5 - 960m² en lot 6 - 1070m². Lot 1 en 2 worden voorzien van een halfopen bebouwing, de loten 3 t.e.m. 6 met vrijstaande ééngezinswoningen. De halfopen bebouwing heeft een vergelijkbare oppervlakte als een ééngezinswoning, echter onderverdeeld in twee woningen. In totaal worden vijf gebouwen voor 6 gezinnen gebouwd. De huizen zullen een grootte hebben van 10,8 tot 11,5m breed en 17m lang, met oppervlaktes tussen 183m² en 195m². De voortuin van de huizen sluit aan op de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat. De woningen dienen op minstens 6 meter vanaf de rooilijn aan de straatzijde gebouwd te worden. De gebouwen onderling dienen ook een tussenafstand van 6m te respecteren ten opzichte van elkaar. De bouw van de huizen zal enig grondverzet met zich meebrengen waardoor hier gesteld kan worden dat het archeologisch erfgoed in deze zone verstoord wordt. Deze zone, die de huisblokken en de nutsvoorzieningen omvat, heeft een oppervlakte van ca. 1140m².

Het achterliggende gebied wordt ingenomen als tuinzone. In deze zone kunnen tuinhuisen of andere kleine constructies gebouwd worden. Gezien de beperkte bodemingreep van deze structuren zal hierbij geen archeologisch erfgoed verstoord worden. De controleboringen hebben immers aangetoond dat het archeologische niveau zich op ca. 70 tot 80cm diep bevindt. Ter hoogte van de huidige woning vertoont de profielopbouw zelfs een verstoorde sequentie en kan de vaste moederbodem pas op 120cm diepte vastgelegd worden. Ook het verwijderen van de kiezelpaden zal geen impact hebben op het archeologisch erfgoed, aangezien deze enkel oppervlakkig aanwezig zijn (zie figuur 3). Als laatste vormt de huidige vijver van ca. 1000m² reeds een aanzienlijke verstoring in een groot deel van de tuinzones van lot 4, 5 en 6, waardoor geen archeologisch erfgoed meer verwacht wordt.

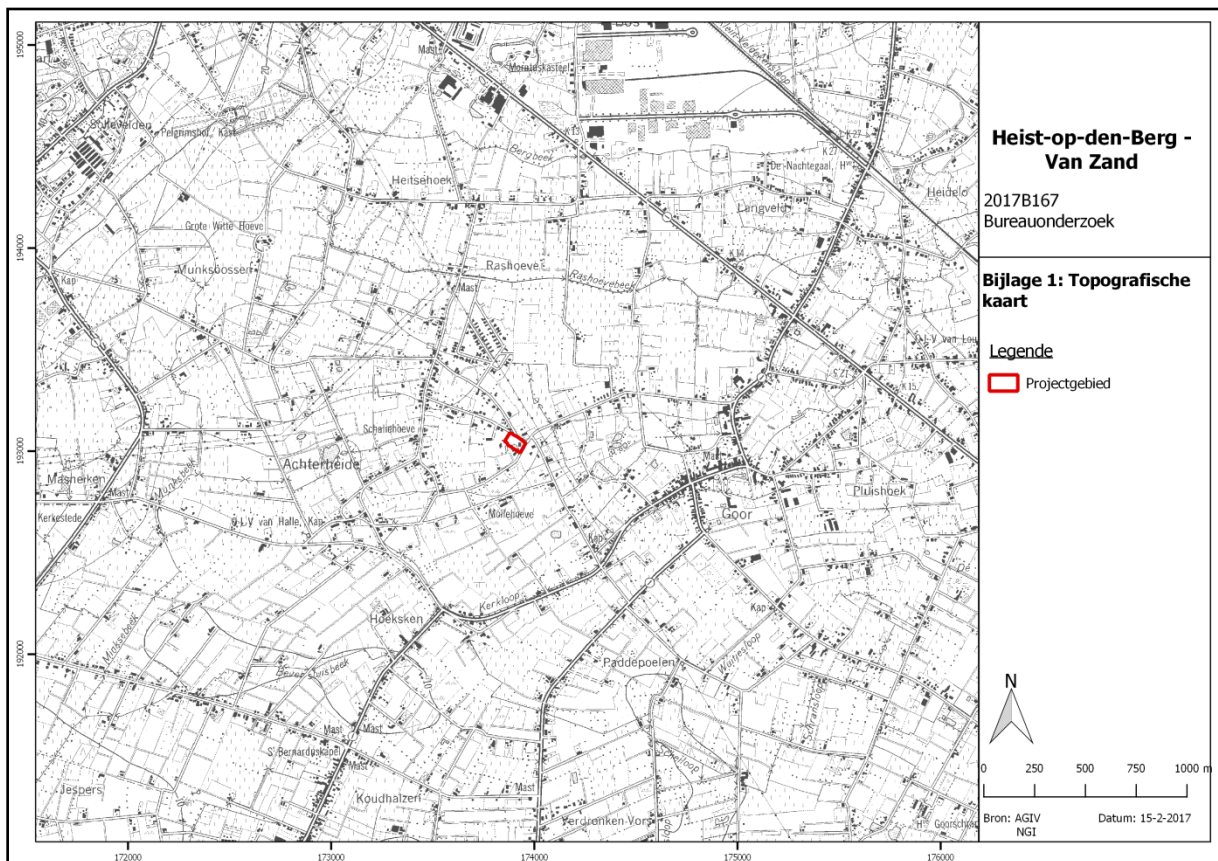
Figuur 5 Uitsnede uit het ontwerpplan (bron: initiatiefnemer).

2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

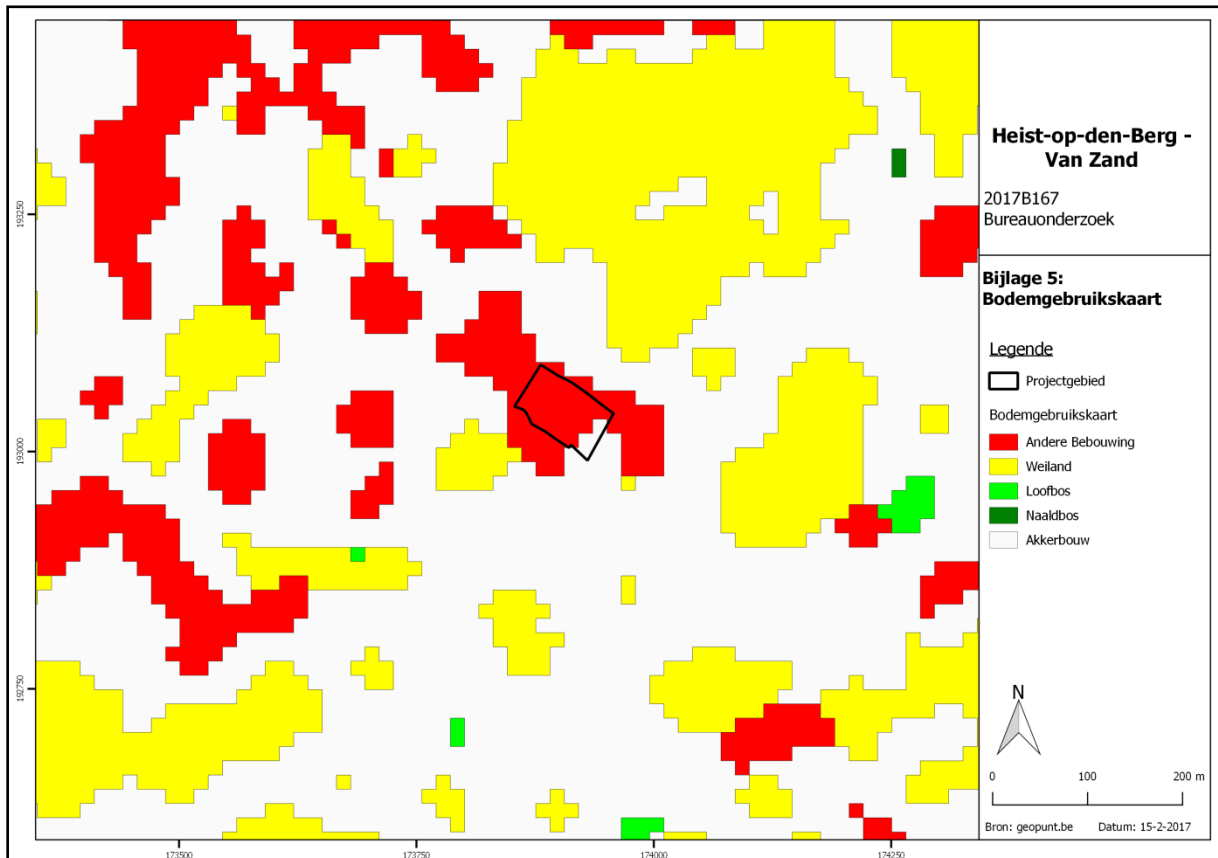
Heist-op-den-Berg is gelegen in de provincie Antwerpen in de Zuiderkempen. Heist-op-den-Berg bestaat uit de deelgemeentes Booischot, Hallaar, Itegem, Schriek en Wiekevorst. De gemeente wordt begrensd door de gemeentes Herenthout, Herentals, Westerlo, Hulshout, Begijnendijk, Tremelo, Keerbergen, Putte, Berlaar en Nijlen.

Het plangebied, gelegen aan de Hollandstraat 42, bevindt zich op enkele kilometer ten zuiden van het centrum van Heist-op-den-Berg. Het terrein wordt langs de zuidoostelijke zijde begrensd door de Hollandstraat en langs de noordoostelijke zijde door de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat. Kadastraal gezien zijn de percelen terug te vinden onder afdeling 2, sectie I, perceel nr. 1358 A2.

Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Op de bodemgebruiksk kaart van 2001 staat het grootste deel aangegeven als 'Andere bebouwing'. Dit type geeft gebieden aan die voor het grootste deel worden bedekt door structuren zoals gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene delen en open bodem, tussen 30 en 80% is verhard. Zoals in de huidige situatie omschreven bevinden zich binnen het terrein nog enkele gebouwen, een grote vijver en verhardingen. Het zuidoostelijke deeltje wordt aangegeven als 'Akkerbouw', een bodem die gebruikt wordt in één of ander rotatiesysteem waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland. Dit type komt echter niet overeen met de huidige toestand en kan als foutief bestempeld worden.

Figuur 9 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

2.3.2. Landschappelijke situering

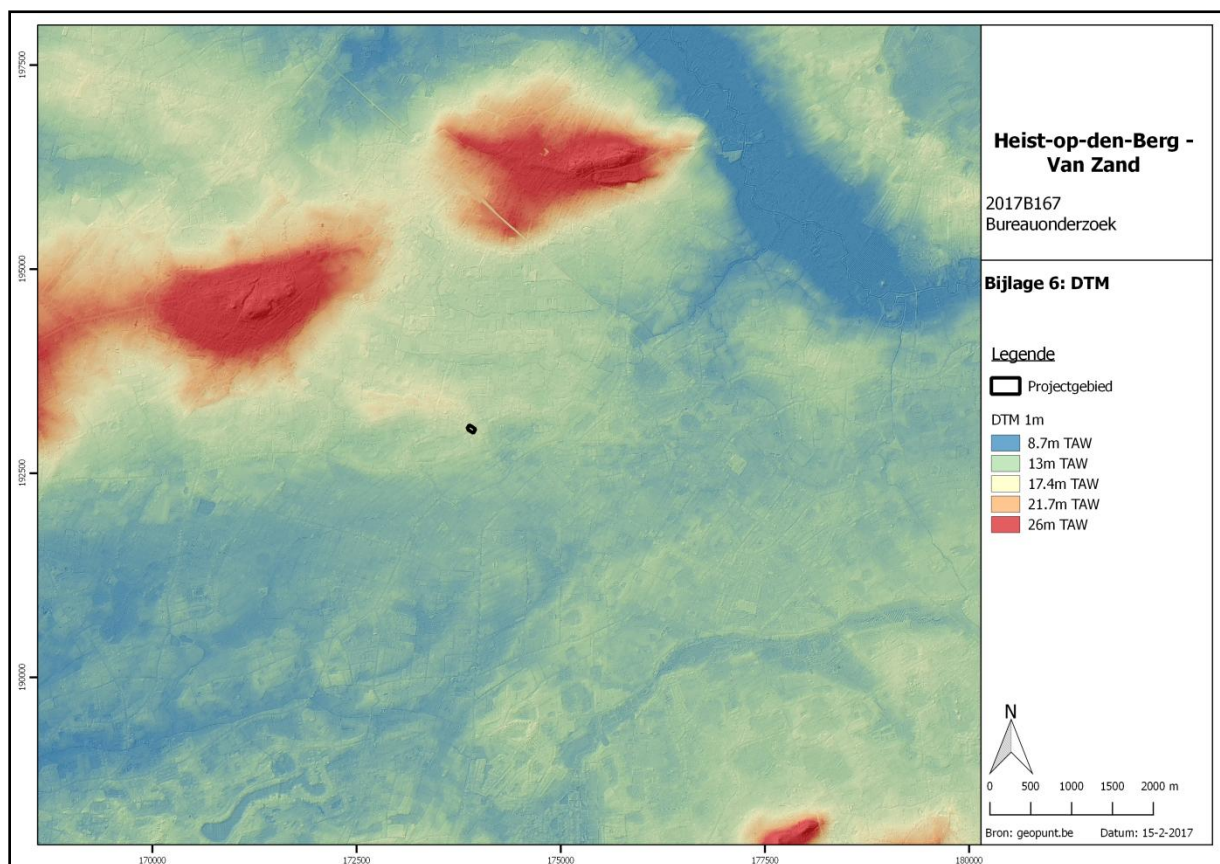
Heist-op-den-Berg behoort tot het zandige Vlaanderen. Het reliëf is overwegend vlak te noemen met uitzondering van het Heistse centrum dat zich bovenop een oude getuigenheuvel bevindt. Het hoogste punt betreft hier +48m TAW. De omgeving rondom is lager gelegen met hoogtes die rond de +14 tot +16m TAW liggen.

Het projectgebied zelf ligt ten zuiden van het Heistse centrum op een vlak terrein. Op het hoogtemodel is zichtbaar dat iets verderop naar het noorden tot noordwesten toe een lichte verhevenheid te zien is, echter beperkt tot +18m TAW. Op het Digitaal Hoogtemodel is duidelijk op te

merken dat het plangebied vrij vlak is. Doorheen het plangebied werden twee hoogteprofielen geplaatst waarbij een niveauverschil op te merken is tussen +14,6m TAW ter hoogte van de vijver en het omliggende gebied dat rond +15,5m TAW ligt.

Geconcludeerd kan gesteld worden dat het plangebied zich op een gunstige droge uitloper bevindt in een ruimer valleigebied dat zich uitstrekt in het zuiden. De grote heuveltoppen bevinden zich ten noorden.

Op de bodemerosiekaart wordt het plangebied niet ingekleurd en is er aldus geen informatie beschikbaar. Enkele percelen rondom hebben wel een waardemeter toebedeeld met groene en lichtgroene inkleuringen die respectievelijk slaan op zeer lage tot verwaarloosbaar erosiegevoelig. Op basis van de gelijkaardige kenmerken kan dit wellicht geëxtrapoleerd worden naar het onderzoeksgebied.

Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

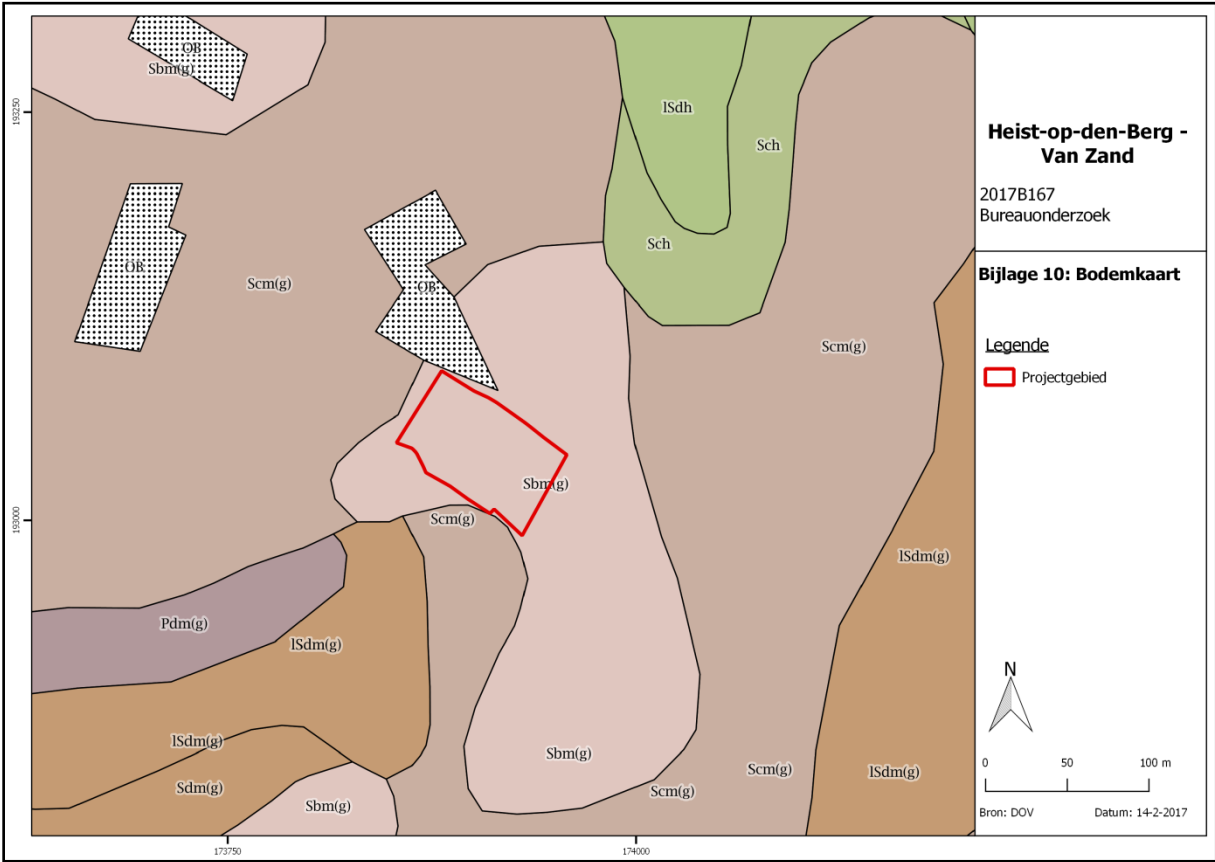
Figuur 11 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV).

Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.3. Bodemkundige situering

Bijna het volledige plangebied staat op de bodemkaart gekarteerd als een Sbm(g) bodem, een droge lemige zandbodem met een dikke antropogene humus A-horizont. De antropogene humus A-horizont is ten minste 60cm dik en wordt ook wel als plaggendek of een plaggenbodem omschreven. De roestverschijnselen beginnen tussen 90 en 120cm diepte. De bodem is te droog in de zomer en daarom slechts matig geschikt voor weinig eisende gewassen. De meest zuidwestelijke tip valt onder het type Scm(g). Het enige verschil ligt hem hier in de draineringsklasse die eerder matig droog is. Soms kan onder de humeuze A-horizont nog een verbrokkelde podzol B-horizont aanwezig zijn. Dit bodemtype is bovendien geschikter voor gewassen.

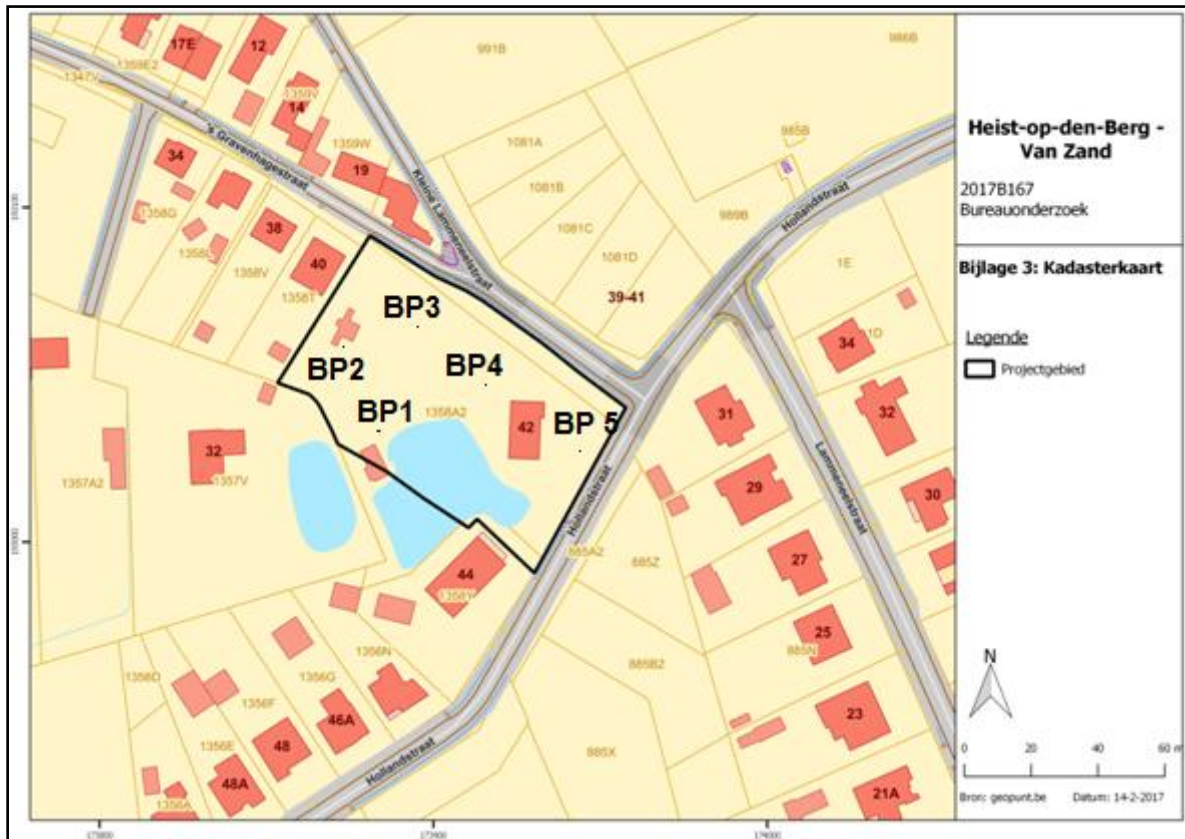

Figuur 13 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

Om de verstoringsgraad en de diepte van het archeologische niveau te bepalen werden vijf controleboringen uitgevoerd, verspreid over het volledige terrein (zie figuur 14). Boorpunten 1 en 2 bevinden zich ter hoogte van de toekomstige tuinen. Beide boringen vertonen een onverstoorde bodemopbouw waarbij de moederbodem zich op ongeveer 70cm diepte bevindt. Boorpunten 3 en 4 zijn geplaatst ter hoogte van de toekomstige woningen langsheen de Kleine Lammeneelstraat. Beide boringen tonen een onverstoorde bodemopbouw waarbij de C-horizont zich op ca. 80cm diepte bevindt. Het laatste boorpunt 5 werd ter hoogte van de bestaande woning geplaatst. Deze sequentie geeft een verstoorde opbouw weer waarbij de C-horizont zich op ca. 120cm diepte bevindt. De

boring toont duidelijk aan dat deze zone reeds verstoord werd in het verleden bij de bouw van de hoekwoning.

De boringen bevestigen het bodemtype aangegeven op de bodemkaart. Er is duidelijk sprake van een dikke antropogene humus A-horizont.

Figuur 14 Zicht op het kadasterplan met de positie van de vijf controleboringen.

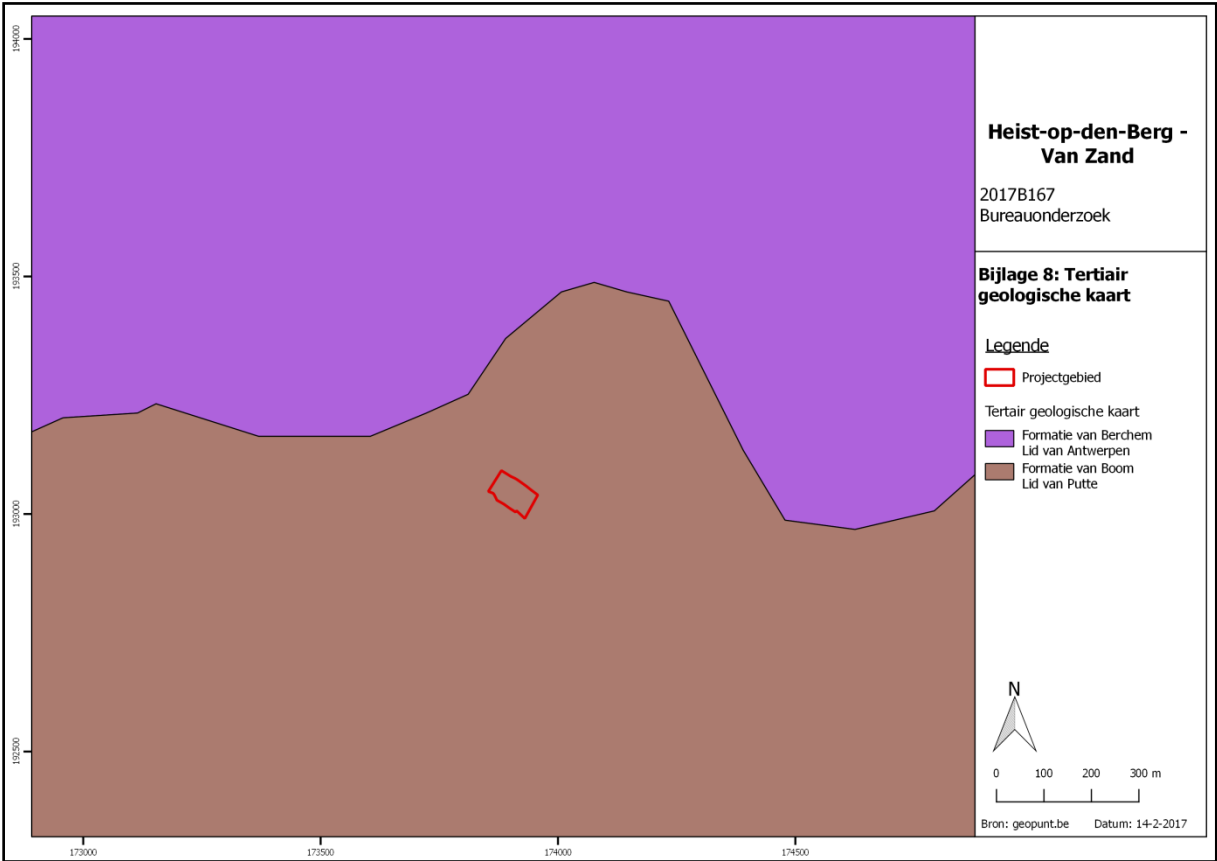
Figuur 15 Zicht op de controleboring BP5 ter hoogte van de huidige woning met een verstoorde opbouw.

2.3.4. Geologische situering

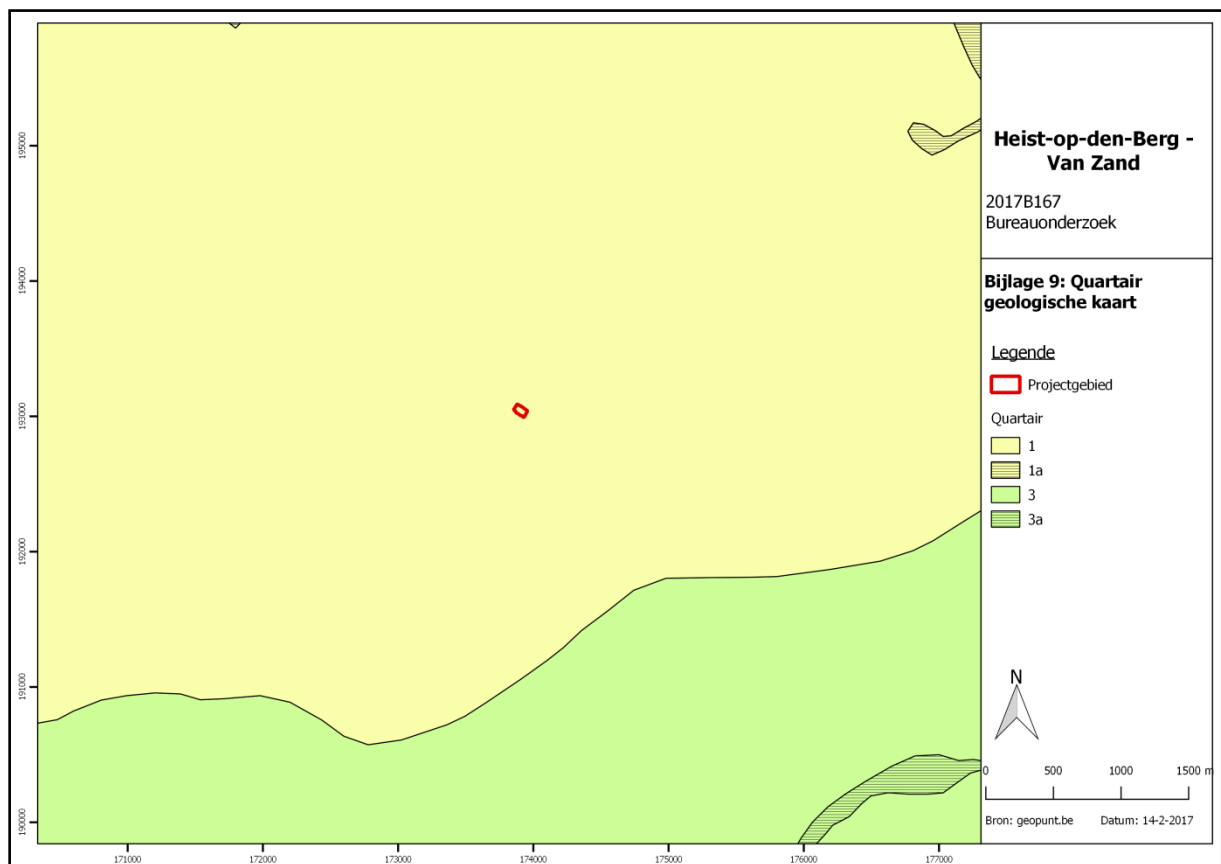
De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit afzettingen die toebehoren aan het Lid van Putte. Deze formatie kenmerkt zich door een zwartgrijze klei, silthoudend van aard met veel organisch materiaal.

De Quartair geologische kaart geeft aan dat de ondergrond ter hoogte van het plangebied bestaat uit het type 1 omschreven als volgt: niet holocene en/of tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie. Het betreft eolische afzettingen van zand tot silt van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (code **ELPw**), mogelijk kunnen ook hellingsafzettingen van het Quartair (**HQ**) aanwezig zijn.

De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

Figuur 16 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 17 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering⁶

Heist-op-den-Berg kent zijn eerste schriftelijke verwijzing in 1008 als ‘Heiste’ in een oorkonde van de Duitse koning Hendrik II over de graasrechten van het Waverwoud⁷. De inhoud van dit charter komt neer dat de prins-bisschop van Luik en de graaf van Loon de vergoedingen toegewezen krijgen die de landbouwers moeten betalen om hun vee te laten grazen in de weiden en bossen in het gebied gelegen tussen de Grote en Kleine Nete en de Dijle⁸. Gedurende de ganse middeleeuwen was Heist-op-den-Berg een exclave van de Heerlijkheid Mechelen, die op zijn beurt deel uitmaakte van de Habsburgse Nederlanden. De invloed van de adellijke familie Berthout was aanzienlijk tijdens deze periode. Door zijn aparte territoriale ligging verkreeg Heist-op-den-Berg al snel een verregaande vorm van autonomie met een eigen schepenbank. De schepenbank zetelde in het Voogdijhuis bovenop de berg, de oude getuigeheuvel waarop het centrum van Heist-op-den-Berg is ontstaan. Dankzij zijn autonomie werd in de 17de- en 18de-eeuwse geschriften gesproken over het ‘Land ende Vrijheid van Heist’, met het gemeentelijk symbool als zwaan. Dit symbool werd reeds gebruikt op de zegels van de Heistse schepenen in 1565.

Heist-op-den-Berg kent enkele historische gebouwen en monumenten waaronder bijvoorbeeld het Hof van Riemen. Dit gebouw betreft een gerestaureerde middeleeuwse hoeve die heden ten dage in gebruik is als restaurant. Het betreft het oudste burgerlijke gebouw van de gemeente. De kerk van Heist, de zogenaamde Lambertuskerk⁹ vernoemd naar de patroonheilige, bevindt zich bovenop de Berg, op het centrale driehoekige plein. De oudste delen van de kerk zouden dateren van 1340. In 1585 ging een groot deel in vlammen op. De heropbouw nam enige tijd in beslag en werd afgerond rond 1620. In de kerk bevindt zich een preekstoel van Kerricx. In 1938 werd de kerk geklasseerd als beschermd monument.

Naast enkele historische gebouwen bevindt zich een groot domein de Averegten in Hallaar. Het domein is ongeveer 80ha groot en voorzien van plantentuinen en diverse wandel- en fietsroutes.

In 2008 vierde Heist-op-den-Berg zijn 1000ste verjaardag met diverse feestactiviteiten in Heist en zijn deelgemeenten.

Op historisch vlak is over het plangebied zelf weinig informatie terug te vinden. De enige bronnen die voorhanden zijn betreffen enkele oude cartografische bronnen waaronder de Ferrariskaart uit de 18de eeuw, de Atlas der Buurtwegen (1841), de Kaart van Vandermaelen (1846-1854) en de Poppkaart (1842-1879).

Op de Ferrariskaart wordt geen bebouwing aangegeven. Het gebied is in gebruik als landbouwgrond en voorzien van een bomenrij ter hoogte van de perceelsgrens. Ten westen en zuidwesten bevindt zich het gehucht Achterheyde. Dit gebied vertoont een ovaalvormig wegenpatroon, gevormd door de Schaliehoevestraat en de Hollandstraat, waarrond zich de bewoning clustert. Vlak ten noorden van

⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Heist-op-den-Berg. In Inventaris Onroerend Erfgoed. Opgehaald van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be> op 10/02/2017*

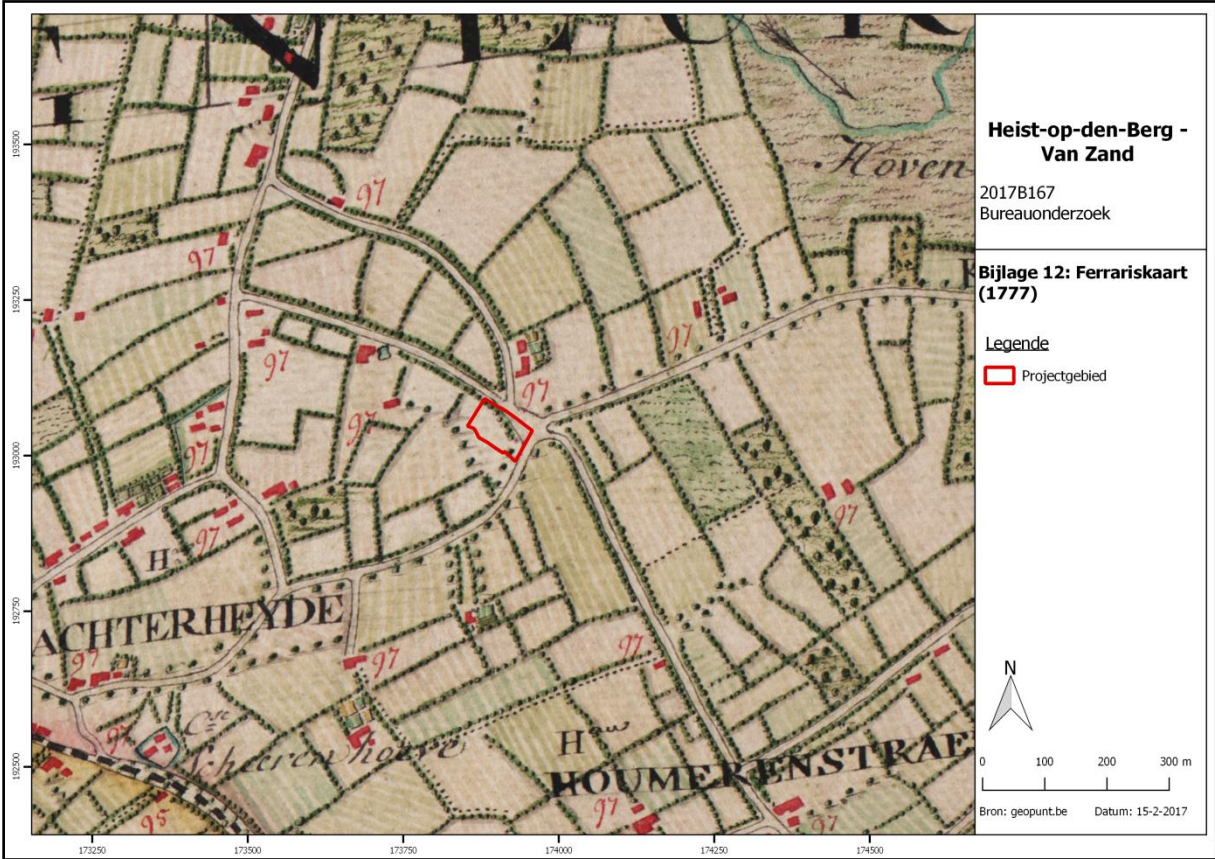
⁷ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Heist-op-den-Berg>

⁸ http://www.heist-op-den-berg.be/geschiedenis-geschiedenis_5.html

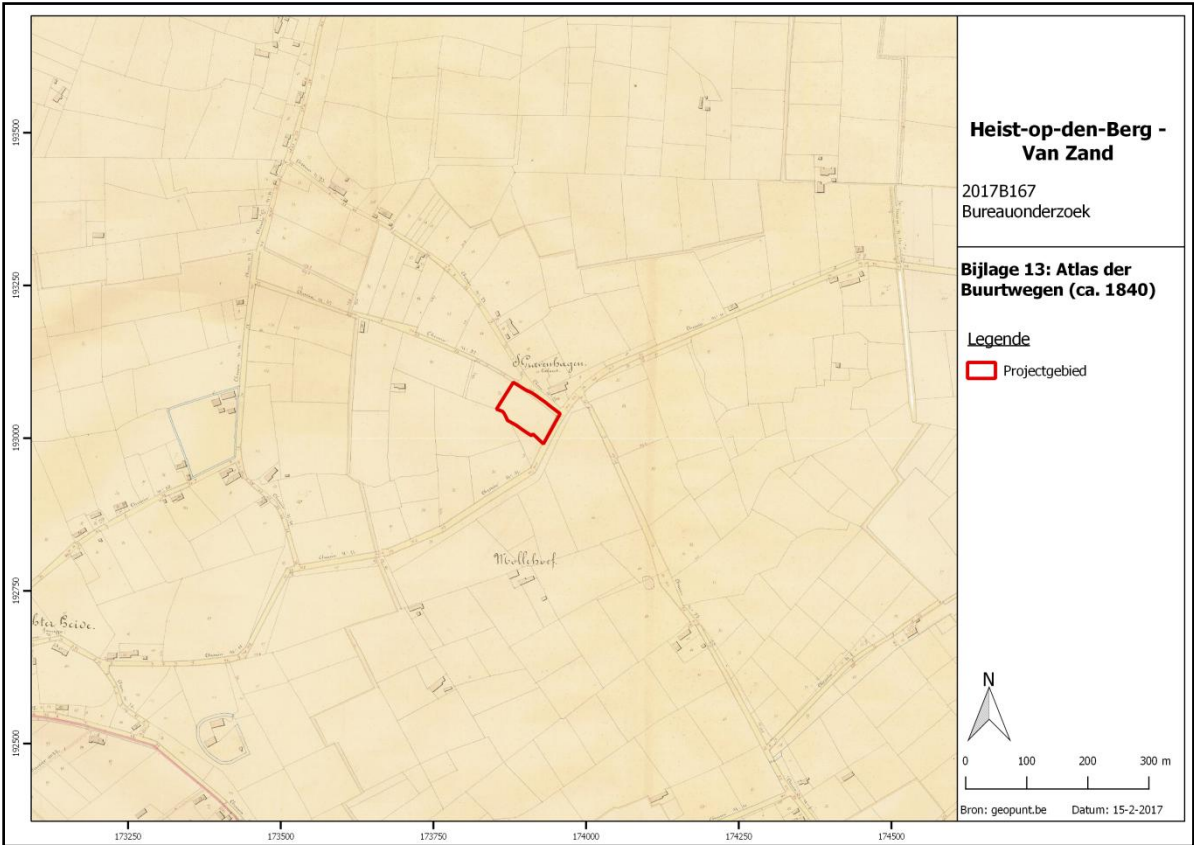
⁹ http://www.kerkeninvlaanderen.be/pages/kerk_00931.htm

het plangebied wordt een hoeve met twee gebouwen en een bijbehorende tuin aangegeven. Op de Atlas der Buurtwegen blijft de situatie ongewijzigd. Wel wordt aan de overzijde van de Kleine Lammeneelstraat, aangeduid als Chemin n° 23, een gebouw aangegeven onder de benaming ‘S Gravenhagen Cabaret’. De Hollandstraat aan de zuidoostelijke kant wordt omschreven als Chemin n° 11. De Vandermaelenkaart en de Poppkaart vertonen een gelijkaardig patroon. Op deze 19de-eeuwse kaarten wordt nog steeds de kern van de bewoning aangegeven ten westen en zuidwesten.

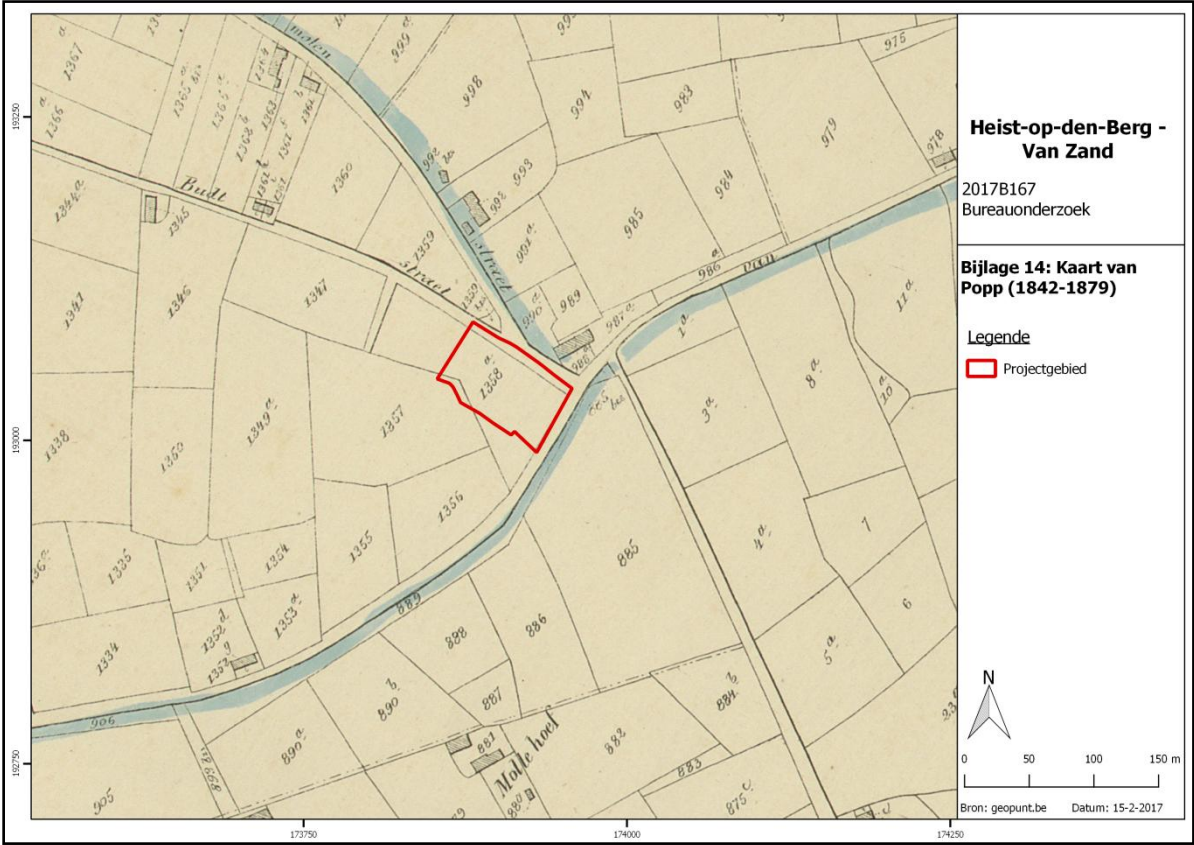
De vroegste luchtfoto betreft een orthofoto uit 1971. De kwaliteit en resolutie is vrij laag, maar toch kan hierop reeds het hoofdgebouw herkend worden, net als de grote vijver. De rest van het terrein is nog braakliggend of in gebruik als akkerland. Op een later luchtfoto van 1979-1990 is de vijver verruimd tot zijn huidige vorm. Het hoofdgebouw is nog steeds aanwezig en werd rondom voorzien van verhardingen en een op- en afrit. Op het achtererf bevinden zich nog enkele bijgebouwen, waaronder de berging en het tuinhuis, en het noordoostelijke deel is grotendeels bebost. Op een luchtfoto van 2000-2003 en 2015 blijkt de situatie ongewijzigd tot op heden.

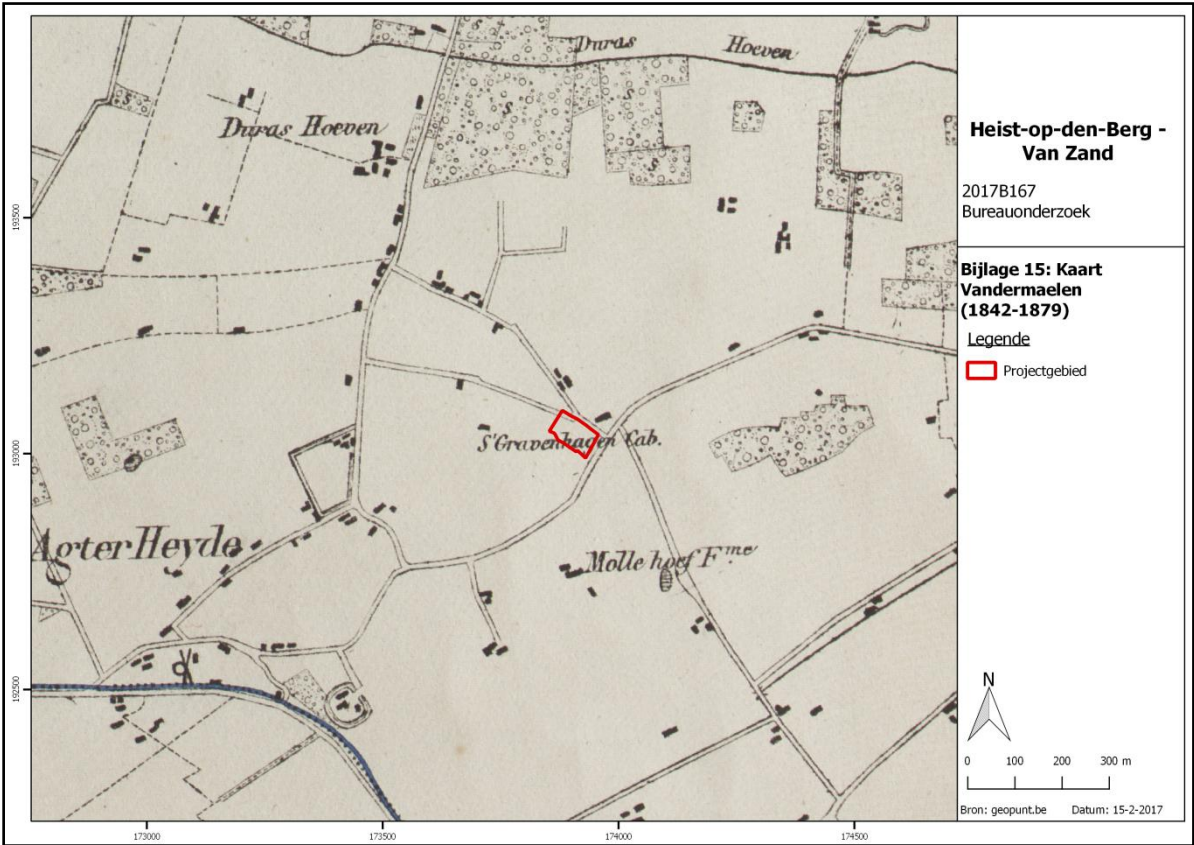
Figuur 18 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).

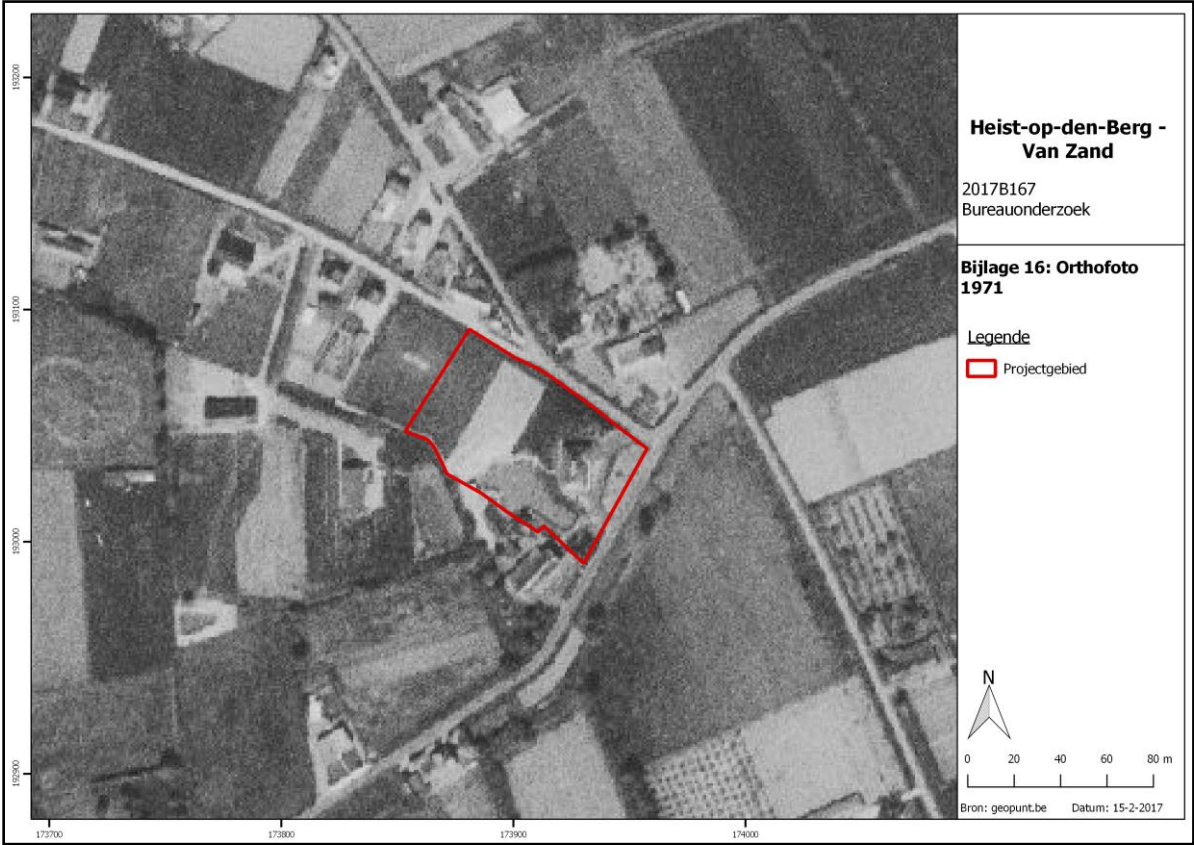
Figuur 19 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

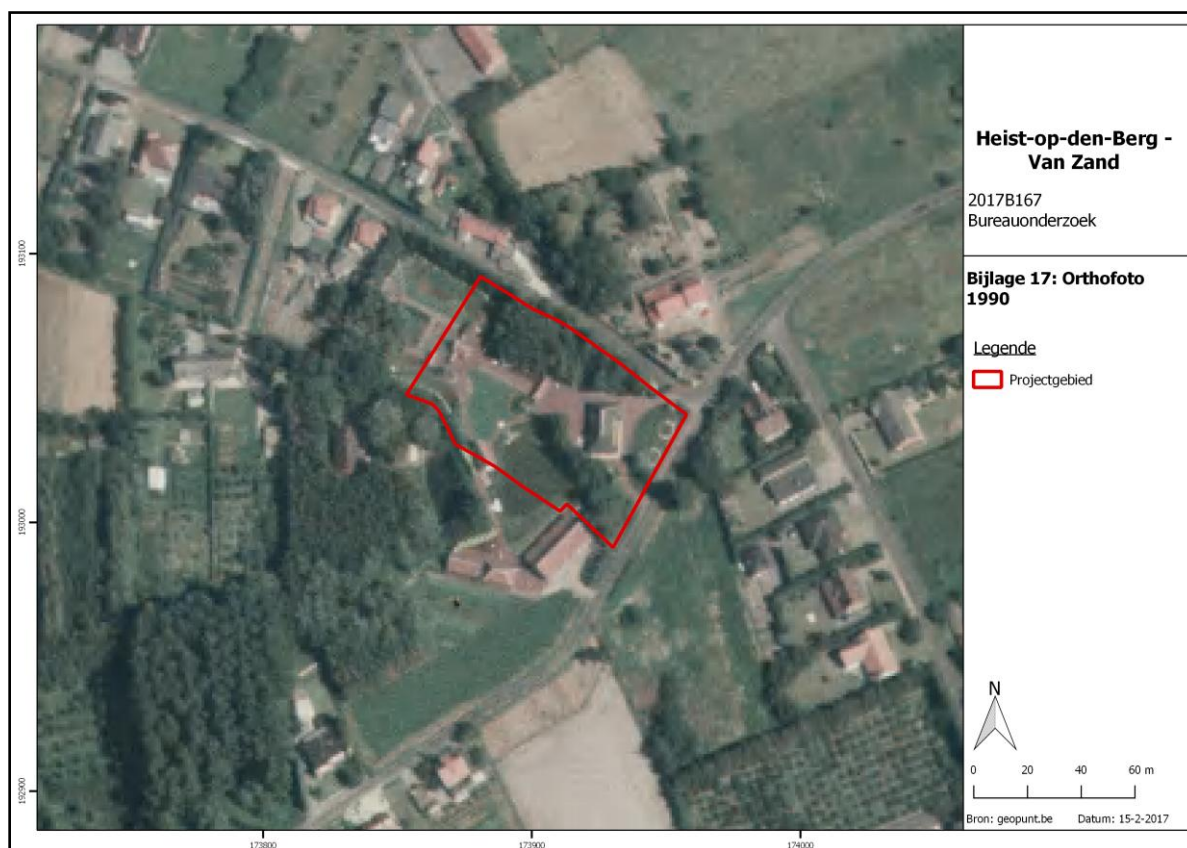
Figuur 20 Uitsnede uit de Kaart van Popp (bron: geopunt.be).

Figuur 21 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 18 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2015 (bron: geopunt.be).

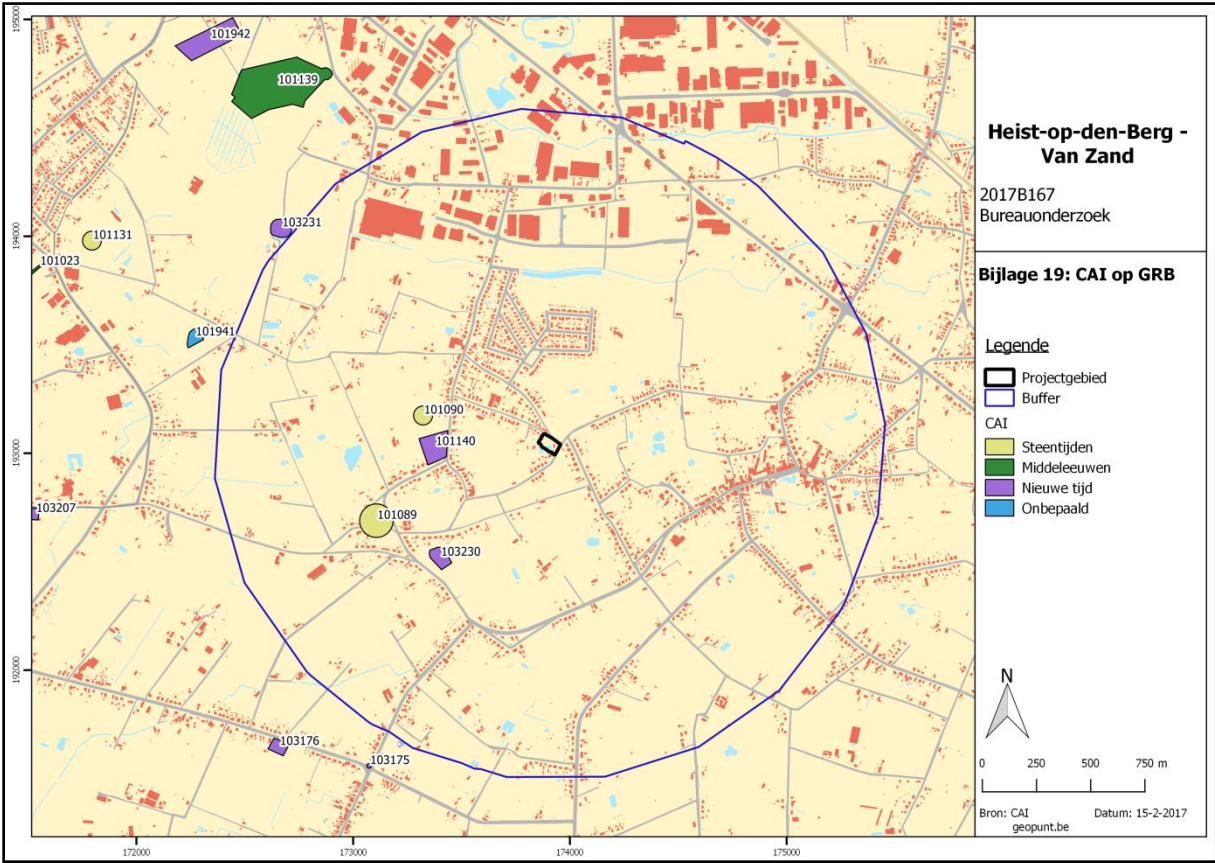
2.5.
Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden in de omgeving van het projectgebied enkele sites aangegeven, die hiernavolgend besproken worden. Het gaat voornamelijk om bestaande gekende structuren waaronder hoeves, sites met walgracht of kastelen en enkele vondstmeldingen van silexartefacten. De sites situeren zich enkel langs de westelijke tot zuidelijke zijde van het plangebied.

Ten noordwesten bevindt zich een site met walgracht (CAI ID 103231) gekend onder de naam Grote Witte Hoeve. De oorsprong zou liggen in de 18de eeuw. Nog ten noordwesten ter hoogte van de Munksbossen en de Minsebeek bevinden zich de resten van een hoeve en een ouder kasteel (CAI ID 101941). Bijkomend werden enkele circulaire sporen opgemerkt door middel van luchtprospectie. Ten westen situeert zich de ‘Kerke Stede’, een alleenstaande 18de-eeuwse hoeve¹⁰. Dichtbij het plangebied aan de westelijke kant werd een concentratie aan vuurstenen aangetroffen ter hoogte van de Achterheide (CAI ID 101090). De vuurstenen zijn vervaardigd in silex, wommersomkwartsiet en glimmerzandsteen en dateren wellicht uit het midden-neolithicum¹¹. Vlakbij de concentratie aan vuurstenen bevindt zich de 18de-eeuwse hoeve ‘Schaliehoeve’ (CAI ID 101140)¹². In de beginfase zou deze volledig omgracht zijn. Nog ten westen, ter hoogte van de Achterheide – Beyaed Velden aan de Hollandstraat, zou een los silexartefact teruggevonden tijdens grondwerken ten oosten van de kapel O.L.V. van Halle (CAI ID 101089)¹³. Het betreft een silexkern die mogelijk dateert uit de Michelbergscultuur (neolithicum). Vlakbij de losse vondst bevindt zich de 18de-eeuwse Scheerenhoeve (CAI ID 103230). Ten zuidwesten bevindt zich het Kasteel van Schriek in de Schriekstraat (CAI ID 103176). De kasteelhoeve is omgracht en kent zijn oorsprong in de 18de eeuw. Een deel werd gesloopt kort na de Tweede Wereldoorlog in 1946¹⁴. Vlakbij het kasteel bevindt zich de Sint-Bernarduskapel (CAI ID 103175)¹⁵. De kapel dateert uit de 16de eeuw, werd gesloopt in 1864 en terug heropgebouwd. Als laatste werden nog enkele silexartefacten teruggevonden ten zuidwesten van het plangebied ter hoogte van de Koudhalzen aan de Goorvoetweg en Puttestraat (CAI ID 101087)¹⁶. Het betreft artefacten in silex, in Wommersomkwartsiet en in glimmerzandsteen. Het ensemble is sterk geschonden en kan gedateerd worden in het Mesolithicum.

De bovenvermelde sites en vondstlocaties tonen aan dat het de regio een zeker archeologisch potentieel heeft, zeker gezien de topografische ligging in het landschap op een uitloper langsheen laag gelegen gebied.

¹⁰ Kennes H. & Steyaert R. 1997
¹¹ Swiggers, W. 1986
¹² Kennes H. & Steyaert R. 1997
¹³ Swiggers, W. 1986
¹⁴ Kennes H. & Steyaert R. 1997
¹⁵ Kennes H. & Steyaert R. 1997
¹⁶ Swiggers, W. 1986

Figuur 24 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van de bureaustudie kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Op basis van de 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen kan gesteld worden dat geen bewoning aanwezig was binnen de grenzen van het projectgebied. Pas op de luchtfoto's uit de 2de helft van de 20ste eeuw wordt voor de eerste maal bewoning aangegeven. Naast een hoofdwoning en enkele bijgebouwen wordt ook een grote vijver van ca. 1000m² aangelegd.
- Voor de periode voor de 18de eeuw zijn geen bronnen beschikbaar waardoor de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet kan gestaafd worden.
- De aanwezigheid van een plaggenbodem, ontwikkeld sinds de late middeleeuwen en aangetoond via de controleboringen, zorgt er voor dat eventuele oudere archeologische sporen goed afgedekt en bewaard gebleven zijn. Wel kan gesteld worden dat een deel van het bodemarchief reeds verstoord werd tijdens de oprichting van de woning, zoals aangetoond door de controleboring BP5, en bij de uitgraving van de grote vijver.
- De archeologische sites in de omgeving betreffen hoofdzakelijk bovengrondse structuren zoals hoeves, sites met walgracht of kastelen die hun oorsprong voornamelijk kennen in de 18de eeuw. Wel zijn enkele losse silexartefacten of concentraties teruggevonden tijdens grondwerken of prospecties. Er zijn nog geen archeologische opgravingen gebeurd in de directe omgeving. De sites situeren zich aan de westelijke tot zuidelijke zijde van het projectgebied en bevinden zich *grosso modo* op de gunstige uitloper langsheen het lager gelegen gebied. Bijgevolg kan gesteld worden dat het plangebied een zeker archeologisch potentieel heeft.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van het bureauonderzoek geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen voor eventuele verdere onderzoeksstappen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

De geplande werkzaamheden binnen het plangebied van 4940m² omvatten in eerste instantie de afbraak van de bestaande gebouwen, het verwijderen van de bomen en de oppervlakkige

kiezelpaden en het dempen van de vijver. Hiernavolgend wordt het terrein ingedeeld in zes loten met woningen en nutsvoorzieningen langsheen de Kleine Lammeneelstraat en tuinzones.

De bestaande woning heeft reeds een aanzienlijke impact in de bodem teweeg gebracht bij de opbouw ervan. Dit gegeven wordt duidelijk aangetoond door middel van de controleboring BP5. Het verwijderen van de oppervlakkige kiezelpaden zal het archeologisch erfgoed niet verstoren, aangezien de moederbodem op ca. 70 tot 80cm diep ligt. De bomen die geroooid dienen te worden bevinden zich hoofdzakelijk binnen de zone waar de huizen ingepland worden. De vijver van ca. 1000m² heeft reeds het volledige bodemarchief verstoord. De toekomstige huizen en nutsvoorzieningen hebben een gezamenlijke grootte van ca. 1140m². Dit is de effectieve oppervlakte waarbinnen diepgaande verstoringen zullen plaatsvinden. Indien in de tuinzones kleinere constructies zoals tuinhuisen geplaatst worden, zullen deze het archeologisch erfgoed niet verstoren, gezien de diepte van de moederbodem en de aanwezigheid van een dik plaggendek. Hier kan geopteerd worden voor het *in situ* behoud. Daarnaast heeft de grote vijver reeds de tuinzones van de loten 4, 5 en 6 volledig verstoord.

Concluderend kan gesteld worden dat de toekomstige verstoringsoppervlakte zich beperkt tot ca. 1140m², zijnde de bouw van de woningen met nutsvoorzieningen. Door de aanwezigheid van een plaggendek kan voor de tuinzones (ca. 3800m²) de optie *in situ* behoud vooropgesteld worden. Ingrepen zoals het bouwen van kleine constructies en tuinhuisen zullen geen impact hebben op het archeologisch erfgoed. Daarnaast heeft de bestaande woning en de huidige vijver reeds een aanzienlijk deel (ca. 1200m²) van het terrein verstoord, vooral het zuidelijke deel. Hoewel er een zeker archeologisch potentieel is van het plangebied is een verder archeologisch vooronderzoek niet wenselijk door enerzijds de verstoringsgraad in het zuidelijke deel (vijver en woning), het *in situ* behoud van de tuinzones door het dikke plaggendek en de beperkte verstoring van ca. 1140m² die zal plaatsvinden bij het optrekken van de toekomstige woningen.

3.3. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. In de omgeving bevinden zich enkele sites met walgracht, hoeves en kastelen uit de 18de eeuw. Ook wordt melding gemaakt van enkele losse silexartefacten aangetroffen bij werkzaamheden of prospecties. De historische gegevens geven aan dat het plangebied vanaf de 18de eeuw in gebruik is als landbouwgrond. Pas in de 2de helft van de 20ste eeuw komt er bewoning voor en wordt er een grote vijver aangelegd.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Een grote verstoring betreft de uitgraving van de vijver van ca. 1000m². Deze vijver wordt in de geplande werken gedempt en in gebruik genomen als tuingrond ter hoogte van de loten 4, 5 en 6. Op de hoek van de Kleine Lammeneelstraat en de Hollandstraat bevindt zich een grote woning voorzien van een op- en afrit. Op basis van een controleboring BP5 kon duidelijk vastgesteld worden dat de woning en de directe omgeving ervan reeds verstoringen van het bodemarchief teweeg hebben

gebracht. De noordoostelijke zijde, waar de toekomstige woningen worden ingepland, is volledig bebost en op het achtererf komen nog een kleine berging en tuinhuis voor. Verder zijn geen visuele of vaststelbare verstoringen aanwezig binnen het gebied.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Volgens de bodemkaart is er sprake van een plaggenbodem. Een dergelijke bodem bevindt zich onder de huidige teelaarde en is ca. 60cm dik en ontstaan sinds de late middeleeuwen. Onder de plaggenbodem kunnen de oudere archeologische sporen goed bewaard zijn. Het voorkomen van de plaggenbodem werd bevestigd door de geplaatste controleboringen. Enkel de zuidelijke sector blijkt verstoord te zijn door de bouw van de woning en de vijver. Het noordelijke deel vertoont een normale onverstoorde bodemopbouw waarbij de C-horizont op ca. 70 tot 80cm diep ligt.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De geplande werken omvatten het dempen van de vijver, het afbreken van de bestaande gebouwen, het verwijderen van de oppervlakkige kiezelpaden en het rooien van het bos aan de noordoostelijke zijde. Daarna zullen zes woningen (zes loten) ingepland worden, vier open bebouwingen en twee halfopen bebouwingen. De woningen hebben een oppervlakte van gemiddeld 190m², met een totale oppervlakte van ca. 1140m². De huizen bevinden zich langsheen de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat. Achter de woningen blijft het terrein in gebruik als tuinzone. Het eventueel optrekken van kleine constructies zoals tuinhuisjes zullen geen verstoring van het archeologisch erfgoed teweeg brengen door de dikte van het plaggendek. De graafwerkzaamheden met een aanzienlijke impact in de bodem situeren zich enkel aan de voorste lijn ter hoogte van de woningen over een oppervlakte van 1140m². Een wegenis en dergelijke wordt niet voorzien.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek. Gezien de omliggende gekende archeologische sites en vondstmeldingen is er een zeker archeologisch potentieel. Bijkomend is de lokale topografie, zijnde een droge uitloper met ten zuiden lager gelegen gronden, gunstig.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Gezien de beperkte verstoringsoppervlakte met betrekking tot de geplande werken, de reeds aanwezige verstoringen van het terrein en het *in situ* behoud in de tuinzones, dient geen verder onderzoek te gebeuren in gelijk welke vorm.

4. Samenvatting

Het plangebied, gelegen aan de Hollandstraat 42, bevindt zich op enkele kilometer ten zuiden van het centrum van Heist-op-den-berg. Het terrein wordt langs de zuidoostelijke zijde begrensd door de Hollandstraat en langs de noordoostelijke zijde door de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat. Kadastraal gezien zijn de percelen terug te vinden onder afdeling 2, sectie I, perceel nr. 1358 A2.

Bijna het volledige plangebied staat op de bodemkaart gekarteerd als een Sbm(g) bodem, een droge lemige zandbodem met een dikke antropogene humus A-horizont. De antropogene humus A-horizont is ten minste 60cm dik en wordt ook wel als plaggendek of een plaggendek omschreven. De meest zuidwestelijke tip valt onder het type Scm(g). Het enige verschil ligt hem hier in de draineringsklasse die eerder matig droog is. Soms kan onder de humeuze A-horizont nog een verbrokkelde podzol B-horizont aanwezig zijn. De controleboringen bevestigen de bodemkaart. Er is duidelijk sprake van een dik plaggendek. De C-horizont of het archeologische niveau situeert zich op ca. 70 tot 80cm diepte.

Voor het projectgebied zelf zijn geen archeologische gegevens gekend. In de omgeving bevinden zich enkele sites met walgracht, hoeves en kastelen uit de 18de eeuw. Ook wordt melding gemaakt van enkele losse silexartefacten. Gezien de gunstige topografische ligging van het terrein op een droge uitloper met lager gelegen gronden in het zuiden is een zeker archeologisch potentieel aanwezig. De historische gegevens geven aan dat het plangebied vanaf de 18de eeuw in gebruik is als landbouwgrond. Pas in de 2de helft van de 20ste eeuw komt er bewoning voor en wordt er een grote vijver aangelegd.

De geplande werken omvatten in eerste instantie enkele voorbereidende werken waaronder het slopen van de bestaande gebouwen (woning, berging en tuinhuis), het dempen van de bestaande vijver (ca. 1000m²), het rooien van de bomen en het oppervlakkig verwijderen van de kiezelpaden. Daarna zal het terrein ingedeeld worden in zes loten met volgende oppervlaktes: lot 1 - 475m², lot 2 - 500m², lot 3 - 975m², lot 4 - 960m², lot 5 - 960m² en lot 6 - 1070m². Lot 1 en 2 worden voorzien van een halfopen bebouwing, de loten 3 tot 6 met vrijstaande ééngezinswoningen. De halfopen bebouwing heeft een vergelijkbare oppervlakte als een ééngezinswoning, echter onderverdeeld in twee woningen. In totaal worden vijf gebouwen voor 6 gezinnen gebouwd. De huizen zullen een grootte hebben van 10,8 tot 11,5m breed en 17m lang, met oppervlaktes tussen 183m² en 195m². De voortuin van de huizen sluit aan op de Kleine Lammeneelstraat en de 's Gravenhagestraat.

Concluderend kan gesteld worden dat de toekomstige verstoringsoppervlakte zich beperkt tot ca. 1140m², zijnde de bouw van de woningen met nutsvoorzieningen. Door de aanwezigheid van een plaggendek kan voor de tuinzones (ca. 3800m²) de optie *in situ* behoud vooropgesteld worden. Ingrepen zoals het bouwen van kleine constructies en tuinhuisen zullen geen impact hebben op het archeologisch erfgoed. Daarnaast heeft de bestaande woning en de huidige vijver reeds een aanzienlijk deel (ca. 1200m²) van het terrein verstoord, vooral het zuidelijke deel. Hoewel er een zeker archeologisch potentieel is van het plangebied is een verder archeologisch vooronderzoek niet wenselijk door enerzijds de verstoringsgraad in het zuidelijke deel (vijver en woning), het *in situ*

behoud van de tuinzones door het dikke plaggendeck en de beperkte verstoring van ca. 1140m² die zal plaatsvinden bij het optrekken van de toekomstige woningen.

Op basis van deze onderbouwde en gemotiveerde gegevens dient geen verder onderzoek te gebeuren in gelijk welke vorm.

5. Bibliografie

- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Heist-op-den-Berg>
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- http://www.kerkeninvlaanderen.be/pages/kerk_00931.htm
- http://www.heist-op-den-berg.be/geschiedenis-geschiedenis_5.html
- HANECA K., DEBRUYNE S., VANHOUTTE S. EN ERVYNCK A. 2016, Archeologisch vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar de optimale strategie, *Onderzoeksrapporten Onroerend Erfgoed* 48.
- KENNES H. & STEYAERT R. 1997: Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Antwerpen, Arrondissement Mechelen, Kantons Duffel - Heist-op-den-Berg, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 13N4, Brussel - Turnhout, pp. 324-325.
- SWIGGERS, W. 1986: Studie van lithische artefacten in westelijk deel van Zuiderkempen en het Mechelse, pp. 27-28. (lic.verhandeling KULeuven).

6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Uitsnede van het grondplan ‘Bestaande toestand’ (bron: initiatiefnemer). 7

Figuur 2 Zicht op de bestaande woning op de hoek van de Hollandstraat en de Kleine Lammeneelstraat. Op de voorgrond is de controleboring BP5 te zien. 8

Figuur 3 Zicht op de aanwezige kiezelpaden..... 8

Figuur 4 Zicht op de vijver met berging. Op de voorgrond is een deel van het kiezelpad te zien. 9

Figuur 5 Uitsnede uit het ontwerpplan (bron: initiatiefnemer). 11

Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI). 12

Figuur 7 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI). 13

Figuur 8 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de perceelsnummers (bron: geopunt.be). ... 13

Figuur 9 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be)... 14

Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be)..... 15

Figuur 11 Detailopname van het Digitaal Hoogtemodel met de twee hoogteprofielen (bron: AGIV). 16

Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be). 16

Figuur 13 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV). 17

Figuur 14 Zicht op het kadasterplan met de positie van de vijf controleboringen. 18

Figuur 15 Zicht op de controleboring BP5 ter hoogte van de huidige woning met een verstoorde opbouw..... 18

Figuur 16 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be)..... 19

Figuur 17 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be)..... 20

Figuur 18 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be). 22

Figuur 19 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be). 23

Figuur 20 Uitsnede uit de Kaart van Popp (bron: geopunt.be). 23

Figuur 21 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be). 24

Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be)..... 24

Figuur 23 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2015 (bron: geopunt.be)..... 25

Figuur 24 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI). 27

- Plannenlijst

Plannummer	Type	Onderwerp	Schaal	Digitaal	Datum
Bijlage 1	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 2	Topografische kaart - detail	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 3	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 5	Bodemgebruikskaat	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 6	Digitaal Hoogtemodel	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 7	Digitaal Hoogtemodel detail	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 8	Tertiair geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 9	Quartair geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 10	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 11	Potentiële bodemerosiekaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 12	Ferrariskaart	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 13	Atlas der Buurtwegen	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 14	Kaart van Popp	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 15	Kaart van Vandermaelen	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 16	Orthofoto 1971	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 17	Orthofoto 1990	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 18	Orthofoto 2015	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017
Bijlage 19	CAI	Locatie onderzoeksgebied	Onbepaald	x	15/02/2017